

Civilisationers sammenstød. Efter den islamiske revolution i Iran i 1979 blev personalet på den amerikanske ambassade i Teheran holdt som gidsler i 444 dage. Ifølge det nye styre var amerikanerne repræsentanter for "Den Store Satan". Fange og fangevogter i ambassadens gård. Foto: Nordfoto/AP.

EN NY VERDENSORDEN

Arbejdet med historien, studiet af fortiden, er af mange blevet opfattet som et middel til at se ind i fremtiden. Det er både rigtigt og forkert. Rigtigt, fordi de spørgsmål, vi stiller til fortiden, ofte er bestemt af vore fremtidsforventninger. Den store interesse, der i dag er for økohistorie og "genopretning" af landskabet, er udsprunget af vore forventninger til et sundt miljø. Hvis mange når frem til den samme historisk begrundede fremtidsforventning, er der gode muligheder for at påvirke udviklingen netop i denne retning.

Men det er også forkert at tro, at arbejdet med fortiden kan skabe et grundlag for præcise forudsigelser af fremtiden. Store begivenheder kan indtræffe, uden at nogen historiker har kunnet forudsige begivenheden. Jerntæppets sammenbrud i 1989 er et eksempel herpå.

De følgende tre tekster er medtaget for at give mulighed for at overveje og diskutere, hvilke udviklingslinjer den enkelte ønsker, og hvilke historisk begrundede muligheder der er, for at netop denne linje kan realiseres.

Fremtiden er naturligvis uforudsigelig. Men på grundlag af vore erfaringer, herunder også de kollektive erfaringer, historien, kan vi opstille nogle ønskværdige og måske realistiske mål.

Har liberalismen sejret ad helvede til, og hvad så? Vil udviklingen blive præget af civilisationernes kamp? Eller kan vi forvente fremvæksten af en global apartheid, et internationalt kastesamfund med hakkeordenen: Hvid, gul, sort?

TEKST
80

FRANCIS FUKUYAMA: HISTORIEN ER SLUT 1989

Den amerikanske historiker Francis Fukuyama vakte international opsigt, da han i 1989 fremsatte den tese, at afslutningen på den ideologiske konfrontation mellem liberalisme og kommunisme, som endte med kommunismens nederlag, i en vis forstand ville betyde "historiens afslutning"

Når man ser på, hvordan begivenhederne har udviklet sig i den sidste halve snes år, er det svært at unddrage sig en fornemmelse af, at

der er sket noget grundlæggende i verdenshistorien. I det sidste år har der været trykt en syndflod af artikler om afslutningen på Den Kolde Krig og den kendsgerning, at "freden" synes at være ved at bryde ud i mange områder af verden.

Men det, vi i virkeligheden er vidner til, er ikke bare afslutningen af en bestemt periode i efterkrigstidshistorien, men endepunkter for menneskehedens ideologiske udvikling og det vestlige, liberale demokratis fremståen som den endelige styreform. Man kan låne et udtryk fra Hegel og Marx og sige, at det måske er afslutningen på Historien.

I det tyvende århundrede har den udviklede verden været kastet ud i et kaos af ideologisk vold, mens liberalismen kæmpede først med resterne af absolutismen, så med bolsjevismen og fascismen, og til slut med en moderniseret marxisme, der truede med at føre til en atomkrigs afsluttende undergang. Århundredet, der ved sin begyndelse var så fuldt af tillid til de liberale demokratiers endelige sejr, forekommer ved sin afslutning at være vendt tilbage til sit udgangspunkt – ikke til en "ideologernes endeligt" eller en sammensmeltning mellem kapitalisme og socialisme, men til en ubetinget sejr for økonomisk og politisk liberalisme.

Afslutningen på historien betyder ikke, at der ikke længere bliver internationale begivenheder at følge, for liberalismens sejr har først og fremmest fundet sted i ideernes og bevidsthedens verden og er ikke fuldstændig endnu i den virkelige eller materielle hverdag. Men der er gode grunde til at tro, at det er det ideal, som kommer til at styre den materielle verden i det lange løb.

I det forgangne århundrede har liberalismen været ude for to væsentlige udfordringer – fascismen og kommunismen. Fascismen betragtede Vestens politiske svaghed, dens sociale opløsning og dens mangel på sammenhold som et udtryk for liberalismens grundlæggende indre modsætninger, der kun kunne opløses gennem en stærk stat, som sammensvejsede et nyt folk. Men fascismen blev ødelagt som levedygtig ideologi af Den 2. Verdenskrig. Den ekspansionistiske ultranationalisme med dens trussel om en endeløs konflikt, der ville føre til et katastrofalt nederlag, kunne ikke længere bruges hverken som politisk bevægelse eller som ideologi.

Kommunismens udfordring var langt mere alvorlig. Marx hævdede, at det liberale samfund indeholdt fundamentale og uløselige modsætninger mellem kapital og arbejdere, noget der lige siden har været den stærkeste anklage mod liberalismen. Men klasseproble-

met forekommer faktisk at være blevet løst på heldig vis i Vesten. Ligestillingen i de moderne vestlige samfund repræsenterer i egentlig forstand opnåelsen af det klasseløse samfund, som Marx forestillede sig. De økonomiske uligheder, som består, og som i nogle tilfælde er blevet værre, er ikke en følge af vort samfunds lovgivningsmæssige og sociale struktur, men en arv fra en uliberal fortid. Man kan roligt sige, at som følge af, at klassespørgsmålet er formindsket, er kommunismens popularitet i den vestlige verden svagere i dag end på noget tidspunkt siden afslutningen af Den 1. Verdenskrig. Man kan hævde, at det socialistiske alternativ aldrig har forekommet synderlig plausibelt for den nordatlantiske verden. Det er et alternativ, der i efterkrigstiden har hentet sin styrke fra succeser andre steder. Men det er netop i denne ikke-europæiske verden, at man bliver slået stærkest af de vældige ideologiske forandringer.

Asien

De mest iøjnefaldende ændringer har fundet sted i Asien. Vestlig kapitalisme og liberalt demokrati blev indført i Japan efter fascismens nederlag. Selvom japansk industri og japansk politik er meget anderledes end i Vesten, er den kendsgerning, at økonomisk og politisk liberalisme med så stort held er blevet indpodet typiske japanske traditioner og institutioner, i sig selv en garanti for, at de vil overleve i det lange løb. Endnu vigtigere er det, at Japan også har ydet sit bidrag til verdenshistorien ved at følge i USAs fodspor og skabe en virkelig universel forbrugskultur, som er både symbol og grundlag for den universelle samfundsmodel.

Andre nyligt industrialiserede asiatiske landes succes er velkendt. Fra et hegelsk standpunkt er det vigtigste, at politisk liberalisme har udviklet sig parallelt med økonomisk liberalisme på uventede steder, der spænder fra Sydkorea til Filippinerne.

Men den liberale idéns magt ville forekomme meget mindre imponerende, hvis den ikke havde smittet den største og ældste kultur i Asien, Kina. Marxismen-leninismen er i de sidste femten år blevet næsten totalt tilbagevist som økonomisk system, og den ideologiske sprogbrug, som er blevet genopvakt efter nedkæmpningen af studenterne, lyder fuldstændig forældet. De økonomiske reformer har været ledsaget af enorme politiske og intellektuelle brydninger, der drog kinesisk socialismes grundlæggende dogmer i tvivl. Denne sommers tragiske undertrykkelse på Tiananmen-pladsen¹ var på en måde mindre opsigtsvækkende end den massive prodemokratiske

bevægelse, som udløste den, og den skal nok vise sig mindre varig. Ud fra et verdenshistorisk syn er det vigtige ved Kina, at Folkerepublikken ikke længere fungerer som fyrtårn for de uliberale kræfter rundt omkring i verden, hvad enten der er tale om guerillastykker eller middelklassestudenter. Maoismen er blevet en anakronisme snarere end et mønster for Asiens fremtid.

Gorbatjov

Det er imidlertid udviklingen i Sovjetunionen under Mikhaïl Gorbatjov, som har drevet det sidste søm i marxismen-leninismens kiste. Selvom de formelle institutioner først nu er begyndt at undergå forandring, er dét, som er foregået i idé-verdenen, et revolutionært angreb på stalinismens mest grundlæggende principper og deres erstatning med andre principper, som ikke i sig selv udgør egentlig liberalisme, men hvis eneste gennemgående, fælles træk er liberalismen.

Man kan ikke i øjeblikket beskrive Sovjetunionen som et liberalt eller demokratisk land, og der er ikke udsigt til, at det bliver det i den nærmeste fremtid. Men når man står ved afslutningen af Historien, behøver ikke alle samfund at have succes som liberale. Det er nok, at de frafalder deres ideologiske krav på at repræsentere en anderledes og højere form for menneskeligt samfund. Og til trods for sin taktiske påkaldelse af Lenin har Gorbatjov tilladt folk at sige, hvad de privat havde været klar over i mange år – at marxismen-leninismens magiske korsang var noget vrøvl, og at den sovjetiske socialisme ikke var Vesten overlegen på noget felt, men i virkeligheden en monumental fejltagelse.

Findes der andre ideologiske konkurrenter til liberalismen?

Rivaler?

To muligheder melder sig, religion og nationalisme. De sidste års fremvækst af religiøs fundamentalisme vidner om en vidt udbredt utilfredshed med det liberale forbrugssamfunds åndelige tomhed. Men selvom tomheden i kernen af liberalismen så sandelig er en ideologisk defekt, er det ikke sikkert, at den kan fjernes ad politisk vej. Moderne liberalisme er en følge af de religiøst baserede samfunds svaghed, idet de ikke var i stand til at sikre bare minimal fred og stabilitet, for slet ikke at tale om en ordentlig levestandard. I verden, som den er i dag, er det kun muslimerne, der har fremholdt den teokratiske stat som et alternativ til både liberalisme og kommunis-

me. Andre, mindre velorganiserede, religiøse impulser er med held blevet tilfredsstillet indenfor den personlige livsform, som liberale samfund tillader.

Nationalisme og andre former for racemæssig eller etnisk selvbevidsthed har ligget bag mange af vor tids konflikter. Selvom den slags udbrud i nogen grad er blevet dæmpet i efterkrigstidens Europa, er de stadig yderst magtfulde i "Den Tredje Verden". Men det er ikke givet, at nationalismen udgør en uforsonlig modsætning til liberalismens natur. Det er kun systematiske former af den som nationalsocialismen, der kan gøre krav på at være formelle ideologier på linje med liberalisme og kommunisme.

Nationalistiske holdninger rummer normalt ikke noget politisk program, der går udover et negativt ønske om uafhængighed fra en eller anden gruppe eller folk. De kan være kilde til konflikt i liberale samfund, men konflikten opstår ikke af liberalismen selv. Man kan i det mindste forklare en betydelig del af verdens etniske og nationalistiske spændinger som et udslag af, at mennesker er tvunget til at leve uden politisk repræsentation i politiske systemer, som de ikke har været med til at vælge.

Man kan naturligvis ikke udelukke, at nye ideologier og hidtil oversete modsætninger i de liberale samfund pludselig kan vise sig. Men verden, som den ser ud i dag, forekommer at bekræfte den antagelse, at samfundsmæssige politiske organisationers grundlæggende principper ikke har udviklet sig synderlig meget siden 1776 og 1789.² Mange krige og revolutioner, som er udkæmpet siden den gang, har fundet sted under påkaldelse af ideologier, der gjorde krav på at være mere avancerede end liberalismen, men Historien har gjort disse prætentioner til skamme.

1. I sommeren 1989 satte den kinesiske regering militæret ind mod en omfattende demonstration for demokrati på Tiananmen-pladsen, Den Himmelske Freds Plads, der er det politiske centrum i Kinas hovedstad.
2. 1776: Den amerikanske revolution, rettet mod det britiske kolonistyre.
1789: Den franske revolution, der afskaffede enevælden.